

Rakowski, Witold

Podregiony w idei zrównoważonego rozwoju woj. mazowieckiego

Rocznik Żyrardowski 8, 327-347

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Witold Rakowski

Podregiony w idei zrównoważonego rozwoju woj. mazowieckiego

Wstęp

Osoby interesujące się rozwojem gospodarczym, a zwłaszcza zarządzające i gospodarujące zasobami na szczeblu gmin, powiatów, województw, nie wspominając o ludziach nauki zajmujących się szeroko pojętą gospodarką przestrzenną, wiedzą, że w obecnym woj. mazowieckim występują największe różnice przestrzenne w poziomie rozwoju społeczno-ekonomicznego między podregionami. Występowały one też w przeszłości, dlatego kolejne plany przestrzennego zagospodarowania kraju¹, jak też woj. warszawskiego² zakładały aktywizację terenów zacofanych gospodarczo głównie drogą uprzemysłowienia³ i tworzenia ośrodków podregionalnych jako biegunów aktywizacji⁴. Pomimo tych przedsięwzięć inwestycyjnych nie udało się w czasach realnego socjalizmu zmniejszyć różnic w poziomie rozwoju między terenami peryferyjnymi z jednej strony a aglomeracją warszawską z drugiej strony. Przejście do gospodarki rynkowej te różnice pogłębiło, ponieważ wiele zakładów przemysłowych byłego woj. płockiego, ciechanowskiego, ostrołęckiego, siedleckiego i radomskiego nie było w stanie podolać wolnej konkurencji i musiały ulec likwidacji lub w sposób radykalny zmniejszyć produkcję i zatrudnienie. Pojawiło się za to bezrobo-

¹ Por. B. Malisz (red.), *40 lat planowania struktury przestrzennej Polski*, „Studia” tom LXIV, PAN Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, PWN, Warszawa 1978.

– *Plan przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 1990*, „Biuletyn” KPZK PAN zeszyt 85, Warszawa 1974,

– *Regionalne zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce*, „Biuletyn” KPZK PAN zeszyt 89, Warszawa 1975.

² S. Berezowski, *Rozwój gospodarczy woj. warszawskiego ze szczególnym uwzględnieniem problemów uprzemysłowienia*, „Rocznik Mazowiecki” t. I, Warszawa 1967.

³ S. Berezowski, *Ekonomiczna struktura przestrzenna regionu warszawskiego*, „Czasopismo Geograficzne” 1969 zeszyt 2.

⁴ S. Berezowski, *Formowanie się regionu Ostrołęki*, „Rocznik Mazowiecki” t. III, Warszawa 1970.

cie⁵, a duży odsetek rodzin do dnia dzisiejszego żyje w ubóstwie i zmuszone są one do korzystania z pomocy społecznej. Na dziesięcioletni okres deindustrializacji nałożył się jeszcze dokonany w 1998 r. nowy podział administracyjny kraju, który doprowadził do dalszego osłabienia funkcji takich miast, jak Radom, Płock, Siedlce, Ciechanów, Ostrołęka, które pełniły ważną rolę aktywizującą. W świetle tych stwierdzeń nasuwa się pytanie, czy w warunkach nowego woj. mazowieckiego zachodzi proces konwergencji czy dywergencji. W planie zagospodarowania przestrzennego woj. mazowieckiego (Warszawa 2004) stwierdzono, że misją planu jest: „stworzenie warunków do osiągania spójności terytorialnej oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju...⁶” (s. 63). Spójność terytorialną można będzie osiągnąć poprzez budowę lepszych połączeń drogowych i kolejowych terenów peryferyjnych z Warszawą. Ale poprzez spójność terytorialną należy rozumieć też spójność społeczną. Jeżeli będą wzrastać różnice w poziomie rozwoju między aglomeracją warszawską a terenami peryferyjnymi, spójności społecznej nie da się realizować. Również pod pojęciem „rozwój zrównoważony” kryje się co najmniej 5 problemów. Mianowicie pojęcie pierwsze to utrzymanie równowagi między liczbą ludności, potencjałem gospodarczym a potencjałem środowiska przyrodniczego. Pojęcie drugie to pozostawienie przyszłemu pokoleniu środowiska przyrodniczego w co najmniej takim stanie, w jakim obecnie pokolenie go zastało. Pojęcie trzecie to zachowanie równowagi działowej między produkcją (rolnictwem, przemysłem, budownictwem) a usługami (rynkowymi, nierynkowymi). Pojęcie czwarte to utrzymanie równowagi w podziale PKB między konsumpcją a inwestycjami a w ramach tych ostatnich między inwestycjami przeznaczanymi na różne cele (produkcyjne, na infrastrukturę techniczną, społeczną, kulturalną, środowiskową). I wreszcie piąte pojęcie zrównoważonego rozwoju kryje w sobie problem utrzymania pewnej równowagi w poziomie rozwoju społeczno-ekonomicznego między aglomeracją warszawską a terenami z nią sąsiadującymi⁷. Chodzi więc w referacie o udzielenie odpowiedzi czy założenia planu przestrzennego zagospodarowania i planu strategicznego woj. mazowieckiego są realizowane. Aby udzielić odpowiedzi na to pytanie, po-

⁵ E. M. Wroniewski, *Rynek pracy w województwie mazowieckim ze szczególnym uwzględnieniem południowo-zachodniego Mazowsza*, w: W. Rakowski (red.), *Lokalny rynek pracy w realiach powiatu żyrardowskiego*, WSRL, Żyrardów 2007 oraz A. Rajkiewicz, *Mazowiecki rynek pracy*, „Finanse – Bankowość – Ubezpieczenia”, Zeszyt Naukowy nr 4/2001, Wyższa Szkoła Finansów i Bankowości w Radomiu, Radom 2001.

⁶ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego, Warszawa 2004.

⁷ S. Berezowski, *Warszawa w proporcjach swojego regionu*, „Kronika Warszawy” 1972 nr 3 oraz W. Rakowski, *Warszawa jako czynnik integrujący i dezintegrujący Mazowsze*, „Zeszyty Naukowe” tom XIV, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe, Ostrołęka 2000.

służono się PKB jako miarą syntetyczną wyrażoną w zł w cenach bieżących. Wielkość wytworzonego produktu krajowego brutto w poszczególnych regionach odzwierciedla ich potencjał wytwórczy, a jeżeli uwzględnimy czas, pozwoli to nam obliczyć tempo wzrostu lub dynamikę zmian PKB w rozpatrywanym okresie. Dostępność danych statystycznych umożliwia prześledzenie zmian w PKB w liczbach absolutnych i per capita w okresie 9 lat (1999–2007). Dokonujące się zmiany w wartości PKB w poszczególnych podregionach świadczą zarazem o tempie wzrostu sił wytwórczych i zachodzących procesach modernizacyjnych.

1. Różnice podregionalne w wysokości PKB

Warto może przypomnieć, iż w nowym podziale administracyjnym kraju obowiązującym od 1 stycznia 1999 r. zgodnie z nomenklaturą obowiązującą w Unii Europejskiej dla celów statystycznych wydzielono makroregiony (w Polsce 6), regiony administracyjne (16), podregiony (do końca 2007 było ich 45, od 2008 jest ich 66), powiaty i gminy. W woj. mazowieckim było 5 podregionów, a od 2008 jest ich 6, przy czym podregion warszawski podzielono na dwa: wschodni i zachodni.

Ponadto z podregionu radomskiego wyłączono powiat garwoliński i włączono go do podregionu warszawskiego-wschodniego⁸. Żałować należy, że nie podzielono podregionu ostrołęcko-siedleckiego jako tworu sztucznego na dwa oddzielne. Dostępność danych statystycznych zmusza nas jednak do posługiwania się tym pojęciem, ale jednocześnie należy zdawać sobie sprawę, że sam subregion ostrołęcki reprezentuje niższy poziom rozwoju niż subregion siedlecki⁹.

W końcu 1999 r., a więc po roku funkcjonowania nowego podziału administracyjnego kraju wartość wytworzonego PKB w podregionie ostrołęcko-siedleckim była dziewięciokrotnie mniejsza niż w Warszawie, podczas gdy liczba mieszkańców była tylko niższa nieco więcej niż dwukrotnie (2,2). W okresie 9 lat PKB w podregionie ostrołęcko-siedleckim wzrósł 1,79 razy, zaś w Warszawie 1,91. Różnice w potencjałach wytwórczych między tymi podregionami znacznie się zwiększyły. Oznacza to, że siła oddziaływania Warszawy względem omawianego podregionu wzrosła. Jeżeli do-

⁸ *Województwo mazowieckie 2009. Podregiony, powiaty, gminy*, US, Warszawa 2010. A. Struzik, *Współczesne problemy rozwoju województwa mazowieckiego*, „Rocznik Żyrardowski” tom V, WSRL, Żyrardów 2007.

⁹ W. Rakowski, *Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego Mazowsza na tle kraju*, „Biuletyn” IGS nr 4, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 1992, seria: Problemy regionu warszawskiego, tom IV.

damy do tego podregiony warszawskie, gdzie dynamika wzrostu PKB w okresie 9 lat była najwyższa, to różnica w potencjałach wytwórczych w analizowanym okresie między podregionem ostrołęcko-siedleckim a aglomeracją warszawską z wielokrotniła się (tab. 1). Trudno więc mówić o zachodzącej konwergencji czy o zrównoważonym rozwoju przestrzennym w woj. mazowieckim.

Tabela 1. Produkt Krajowy Brutto wg podregionów w woj. mazowieckim w latach 1999–2007 w cenach bieżących w mln zł

Podregiony	1999	2000	2005	2006	2007	2007
						1999
1. Ciechanowsko-płocki	11150	12289	17419	18335	20081	180
2. Ostrołęcko-siedlecki	9626	10299	14050	15343	17267	179
3. Radomski	8085	8769	11965	12853	13885	172
4. Warszawski-wschodni	9697	10766	15184	16614	18097	187
5. Warszawski-zachodni	12156	14561	21098	23335	26005	192
6. Warszawa	84069	93497	130504	142731	160560	191
Razem:	134783	150181	210220	229212	255893	190

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Produkt Krajowy Brutto. Rachunki Regionalne w 2007 r.* GUS, US w Katowicach, Katowice 2009, s. 143–144.

Jeżeli wartość wytworzonego PKB w poszczególnych podregionach odniesiemy do liczby mieszkańców, to w podregionie ostrołęcko-siedleckim była ona w 1999 r. w stosunku do Warszawy niższa prawie czterokrotnie (tab. 2), a w stosunku do podregionu warszawskiego o 5,4%. Pomimo zmniejszenia się liczby mieszkańców w podregionie ostrołęcko-siedleckim, a zwiększenia się w aglomeracji warszawskiej, dynamika wzrostu PKB per capita w latach 1999–2007 w omawianym podregionie była stosunkowo niska i wynosiła 184,2, podczas gdy w podregionie:

ciechanowsko-płockim	181,8,
radomskim	174,8,
warszawskim-wschodnim	177,8,
warszawskim-zachodnim	201,0,
m. st. Warszawa	189,8.

Pomimo tego PKB per capita w podregionie ostrołęcko-siedleckim w 2007 r. był przeszło czterokrotnie niższy aniżeli w Warszawie. W stosunku do 1999 r. różnica w PKB per capita między omawianym podregionem a Warszawą zwiększyła się. Jeżeli w 1999 r. różnica w PKB na 1 mieszkańca między podregionem ostrołęcko-siedleckim a podregionem stołecznym Warszawa wynosiła 36 907 zł, to w 2007 r. zwiększyła się aż do 71 128 zł.

Dane te dotyczą co prawda PKB wytworzonego, niemniej jednak różnice te odnoszą się także do PKB dzielonego, chociaż – należy sądzić – są nieco mniejsze.

Tabela 2. PKB w woj. mazowieckim wg podregionów w zł w cenach bieżących przypadające na 1 mieszkańca

Podregiony	1999	2000	2005	2006	2007
1. Ciechanowsko-płocki	17656	19471	27751	29265	32100
2. Ostrołęcko-siedlecki	12728	13618	18683	20452	23057
3. Radomski	12751	13891	19124	20580	22291
4. Warszawski-wschodni	13665	15138	20730	22511	24295
5. Warszawski-zachodni	17685	21133	29401	32196	24295
6. M. st. Warszawa	49635	55244	77001	83933	94185
Razem woj. mazowieckie	26320	30283	40817	44381	49415

Źródło: jak w tab. 1.

Jeżeli PKB na 1 mieszkańca w Polsce przyjmiemy za 100, to wartość ta w podregionie ostrołęcko-siedleckim w 1998 r. wynosiła 67,6, w 1999 r. 73,2, w 2001 r. 79,4, a w 2007 r. 74,7.

Odpowiednie dane dla podregionu Warszawa wyniosły:

1998	–	280,4,
1999	–	285,3,
2001	–	285,8,
2007	–	305,1.

Zatem można stwierdzić, iż rozwój Warszawy jest szybszy niż całego kraju, ale jednocześnie dzięki stolicy następuje też nieco szybszy rozwój podregionu ostrołęcko-siedleckiego i całego województwa, którego poziom w 1998 r. był wyższy od poziomu średniego krajowego o 46,1%, a w 2007 r. o 60,1%. Jednakże wewnątrz woj. mazowieckiego, jak już nadmieniano, występuje duże zróżnicowanie w poziomie rozwoju między Warszawą z jednej strony a podregionami leżącymi peryferyjnie wobec niej. Mianowicie, przyjmując PKB per capita w woj. mazowieckim za 100, w poszczególnych latach otrzymamy następujące wyniki¹⁰:

Podregion	1999	2001	2007
1. ciechanowsko-płocki	67,0	58,8	65,0
2. ostrołęcko-siedlecki	48,3	50,7	46,7

¹⁰ Produkt Krajowy Brutto. Rachunki regionalne w 2007 r. US, Katowice 2009, s. 145–146.

3. radomski	48,4	52,2	45,1
4. warszawski-wschodni	51,8	55,0	49,2
5. warszawski-zachodni	67,1	77,0	71,9
6. m. st. Warszawa	188,3	182,6	190,6

A więc różnica w wysokości PKB na 1 mieszkańca między Warszawą a pozostałym obszarem jest około trzykrotna, przy czym podregion ostrołęcko-siedlecki oraz 3 inne w okresie analizowanych 9 lat dystans ten wobec Warszawy nieco powiększyły. Jedynie podregion warszawski-zachodni w wartości PKB per capita wobec Warszawy zmniejszył różnice. Trzeba jednak podkreślić, iż takie zjawisko zróżnicowań wewnątrz regionalnych występuje niemal powszechnie¹¹, ponieważ miasta o funkcjach metropolitalnych charakteryzują się dużym udziałem w tworzeniu PKB usług rynkowych i przemysłów wysokiej techniki o dużej wydajności pracy. Ponadto w miastach stołecznych występuje bardzo zdywersyfikowana struktura gospodarcza i wysoki stopień wykorzystania zasobów pracy. Tak dużych różnic pomiędzy Warszawą a pozostałymi podregionami nie ma w zakresie wartości dodanej brutto przypadającej na 1 pracującego.

Jeżeli wydajność tę w woj. mazowieckim przyjmiemy za 100, to dane dla dwóch momentów czasowych przedstawiały się następująco¹²:

Podregion	1998	2007
1. Ciechanowsko-płocki	71,1	81,4
2. Ostrołęcko-siedlecki	47,3	60,0
3. Radomski	48,5	60,5
4. Warszawski-wschodni	75,2	71,6
5. Warszawski-zachodni		83,2
6. m. st. Warszawa	150,4	130,5

Dane te wskazują na zachodzący proces konwergencji w zakresie wydajności pracy. Wartość dodana brutto przypadająca na 1 pracującego w latach 2000–2007 w podregionie ostrołęcko-siedleckim wzrosła prawie trzykrotnie (tab. 3), podczas gdy w Warszawie niespełna dwukrotnie, a w strefie podmiejskiej stolicy przeszło czterokrotnie.

Proces zmniejszania się różnic w wydajności pracy między Warszawą a pozostałymi podregionami może być spowodowany wyższym tempem wzro-

¹¹ A. Kukliński, E. Malak-Pętlicka, P. Żuber (red.), *Southern Italy – Eastern Germany – Eastern Poland. The Triple Mezzogiorno?*, Ministry Regional Development, Warsaw 2010 oraz N. Pazio, W. Rakowski, *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego Wielkiej Brytanii*, „Rocznik Żyrardowski” tom VII, WSRL, Żyrardów 2009.

¹² Obliczenia na podstawie danych zawartych w rocznikach statystycznych województw 2002, 2009.

stu sprzedaży (cen) produkcji i usług w podregionie ostrołęcko-siedleckim niż w Warszawie. W każdym razie różnice w PKB per capita między Warszawą a omawianym podregionem są większe niż w zakresie wydajności pracy.

Tabela 3. Wartość dodana brutto przypadająca na 1 pracującego w zł w cenach bieżących

Podregiony	2000	2007	2007
			1998
1. Ciechanowsko-płocki	32632	82152	251,7
2. Ostrołęcko-siedlecki	21693	60529	279,0
3. Radomski	22256	61062 ^{a)}	274,4
4. Warszawski-wschodni	34516	72265 ^{b)}	452,5
5. Warszawski-zachodni		83925	
6. m. st. Warszawa	68996	131683	190,9
Razem:	45882	100878	219,9

a) bez pow. garwolińskiego,

b) z pow. garwolińskim.

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw 2009 r. s. 161, 2003 r. s. CXCI.

Dostępne dane statystyczne, sposób ich segregacji, jak też niedokładne szacunki w zakresie np. zatrudnienia w rolnictwie i małych firmach nie pozwalają na głębsze wyjaśnienie tego zjawiska¹³.

Tak duże różnice w PKB przypadające na 1 mieszkańca występujące między Warszawą a podregionem ostrołęcko-siedleckim i pozostałymi wynikają ze zróżnicowanej struktury zatrudnienia w poszczególnych sektorach (tab. 4), a zarazem ze struktury tworzenia wartości dodanej PKB przez rolnictwo, leśnictwo, rybactwo z jednej strony i przez przemysł z budownictwem i usługi z drugiej strony (tab. 5). Otóż w podregionie ostrołęcko-siedleckim prawie połowa osób pracujących (bez zatrudnionych w mikrofirmach) w 2007 r. pracowała w sektorze I, podczas gdy w Warszawie zaledwie 0,5%. Z kolei w usługach, gdzie wydajność pracy jest najwyższa, w tym podregionie pracowało względnie najmniej osób, do tego przeważały usługi nierynkowe, podczas gdy w podregionie warszawskim zachodnim,

¹³ Nie wiadomo, do jakiej liczby pracujących odnoszono wartość dodaną brutto. Prawdopodobnie do wszystkich pracujących zarówno w rolnictwie indywidualnym, jak i firmach zatrudniających do 9 osób. Gdyby Wdb w 2007 r. wynosząca 223 863 mln zł odnoszono do liczby pracujących (RSW 2008, s. 98–99), to jest 1707,2 tys., to wydajność pracy wynosiłaby nie 100 878 zł (RSW 2009, s. 160), lecz 131 128 zł. Zatem Wdb wynosząca 223 863 mln zł podzielono przez liczbę pracujących wynoszącą 2219 tys. Czyli wyszacowano, że w ca 600 tys. mikrofirmach pracowało około 512 tys. osób, co wydaje się liczbą zaniżoną.

a szczególnie w samej Warszawie zdecydowanie przeważało zatrudnienie w usługach rynkowych (tab. 6), w których wydajność pracy jest o wiele wyższa niż w usługach nierynkowych (administracja).

Tabela 4. Pracujący w rolnictwie i poza rolnictwem^{d)} w latach 2002–2008 wg podregionów w tys.

Podregiony	W rolnictwie			Poza rolnictwem			Razem		
	2002	2007	2008	2002	2007	2008	2002	2007	2008
1. Ciechanowsko-płocki	66,3	65,8	65,7	103,6	119,0	119,7	169,9	184,8	185,4
2. Ostrołęcko-siedlecki	103,9	103,6	103,6	98,5	108,6	113,9	202,4	212,2	217,5
3. Radomski	79,4	79,3	64,7 ^{a)}	103,7	106,8	95,1	183,1	186,1	159,8 ^{a)}
4. Warszawski-wschodni	69,5 ^{c)}	67,0 ^{c)}	40,6 ^{b)}	215,5 ^{c)}	248,6 ^{c)}	120,8 ^{b)}	285,0 ^{c)}	315,6 ^{c)}	161,4 ^{b)}
5. Warszawski-zachodni			40,8			164,5			205,3
6. m. st. Warszawa	5,1	4,6	4,9	754,1	803,9	843,2	759,2	808,5	848,1
Razem:	592,2	320,3	320,2	1275,5	1386,9	1457,2	1599,6	1707,2	1777,4

a) bez powiatu garwolińskiego,

b) z powiatem garwolińskim,

c) bez powiatu garwolińskiego,

d) bez uwzględnienia zatrudnienia w firmach o liczbie pracujących do 9 osób.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województw.

Porównując wydajność pracy przypadającą na 1 pracującego, w sektorze I, była ona w omawianym podregionie (w innych także) przeszło trzykrotnie niższa aniżeli w sektorze II i czterokrotnie mniejsza niż w usługach¹⁴ (tab. 7). Wydajność pracy w sektorze II w podregionie ostrołęcko-siedleckim była o 67% mniejsza niż w Warszawie, a w usługach o 44%. W każdym razie we wszystkich podregionach następował spadek udziału sektora I w tworzeniu wartości dodanej brutto, a wzrastał udział sektora III (tab. 5). Taka tendencja występuje w zdecydowanej większości państw wysoko i średnio rozwiniętych. Jeśli chodzi o sektor II (przemysł i budownictwo), to jego udział w tworzeniu PKB w latach 2001–2007 wzrósł w podregionie ostrołęcko-siedleckim i ciechanowsko-płockim, co można uznać za cechę charakterystyczną dla obszarów słabo lub średnio rozwiniętych. W pozostałych podregionach, a szczególnie w Warszawie udział sektora II w tworzeniu PKB wyraźnie zmalał na rzecz sektora III.

¹⁴ Należy pamiętać, iż w sektorach II i III (w mniejszym stopniu w sektorze I) nie uwzględniono tu pracujących w mikrofirmach zatrudniających do 9 osób. Gdyby uwzględnić te dane, wydajność w tych sektorach byłaby znacznie niższa.

Tabela 5. Struktura tworzenia wartości dodanej brutto w 2007r. według sektorów

Podregiony		I	II	III	Razem
1. Ciechanowsko-płocki	a)	11,0	31,1	57,9	100
	b)	11,6	38,3	50,1	100
2. Ostrołęcko-siedlecki	a)	16,8	21,0	62,2	100
	b)	19,0	24,1	56,9	100
3. Radomski	a)	9,3	28,5	62,2	100
	b)	11,2	24,0	64,8	100
4. Warszawski-wschodni	a)	4,6	33,5	61,9	100 ^{c)}
	b)	6,8	29,5	63,7	100
5. Warszawski-zachodni	a)	4,6	33,5	61,9	100 ^{c)}
	b)	4,7	28,5	66,8	100
6. Warszawa	a)	0,0	22,5	67,5	100
	b)	0,0	16,1	83,9	100
Razem:	a)	3,5	25,3	71,2	100
	b)	3,8	21,0	75,2	100

a) 2001,

b) 2007,

c) łącznie cały podregion warszawski.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województw 2009, 2003.

Tabela 6. Pracujący w sektorze II i III wg podregionów w tys. osób w 2004 i 2008 r.

Podregiony		Sektor			
		II	III		
			rynkowe	nierynkowe	razem
1. Ciechanowsko-płocki	a)	48,4	36,5	34,1	70,6
	b)	48,4	36,5	34,7	74,2
2. Ostrołęcko-siedlecki	a)	39,5	30,0	39,0	69,0
	b)	41,2	33,5	39,2	72,7
3. Radomski	a)	40,9	27,3	38,7	66,0
	b)	34,3	27,2	33,7	60,9
4. Warszawski-wschodni	a)	50,4	38,5	31,9	70,4 ^{c)}
5. Warszawski-zachodni	b)	56,7	76,5	31,3	107,8 ^{c)}
6. m. st. Warszawa	a)	146,4	496,4	161,1	657,5
	b)	136,6	541,5	165,1	706,6
Razem:	a)	371,0	685,7	330,2	1015,9
	b)	367,7	753,7	335,9	1089,6

a) 2007,

b) 2008,

c) dane z 2008 r.

Źródło: opracowanie własne jak w tab. 5.

Tabela 7. Wartość dodana brutto w 2007 r. według sektorów przypadająca na 1 pracującego

Podregiony	I	II	III
1. Ciechanowsko-płocki	30973	139173	124561
2. Ostrołęcko-siedlecki	27712	92202	124536
3. Radomski	17175	71418	119151
4. Warszawski-wschodni	26625	92560	143253
5. Warszawski-zachodni	26470	114145	140983
6. m. st. Warszawa	11956	154488	179148
Razem:	26497	126827	165688

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Roczniku Statystycznym Województw 2008 i 2009.

2. Czynniki wpływające na zróżnicowanie wysokości PKB w woj. mazowieckim

Od strony metodologii szacowania PKB w ujęciu przestrzennym ważną sprawą jest, czy dochód wytworzony liczymy według miejsca zamieszkania pracowników czy według ich miejsca pracy. Problem ten w literaturze ekonomicznej jest przemilczany. Tymczasem ma to duże znaczenie w przypadku gdy PKB szacujemy dla stosunkowo małych powierzchniowo jednostek terytorialnych, a takimi są niewątpliwie podregiony, pomiędzy którymi następuje dobowy przepływ zasobów pracy. W Polsce – jak można domniemywać – PKB liczony jest według miejsca wytwarzania. W związku z tym, że do Warszawy (jak i do jej strefy podmiejskiej) dojeżdża do pracy duża liczba osób, dlatego jednym z czynników wpływających na wysokość PKB w podregionie stołecznym przypadającym na 1 mieszkańca jest właśnie ten fakt. Dochód wytwarzany w Warszawie w znacznej mierze jest wypracowany przez ludność z innych podregionów, a statystycznie odnosimy go do stałej liczby mieszkańców a więc z pominięciem dojeżdżających do pracy. Z kolei w podregionach, gdzie jest mała liczba miejsc pracy w działach pozarolniczych, ludność wyjeżdżająca do pracy wytwarza ten dochód nie w miejscu zamieszkania, a w miejscu lokalizacji zakładu pracy, natomiast dochód (PKB) wytworzony jest o wiele niższy ze względu na brak miejsc pracy, wyjazdy, niewykorzystane zasoby pracy (bezrobocie), który następnie odnoszony jest do liczby wszystkich mieszkańców, w tym także do tych, którzy pracują poza danym podregionem. Skonfrontujmy zatem dane statystyczne dotyczące pracujących i zatrudnienia według podregionów w różnych wersjach. Dane zawarte w tab. 4 dotyczą pracujących

według miejsca pracy łącznie z rolnictwem indywidualnym, ale bez pracujących w mikrofirmach zatrudniających do 9 osób.

W podregionie ostrołęcko-siedleckim liczba pracujących poza rolnictwem była tylko nieco wyższa od pracujących w rolnictwie, w podregionie radomskim była już znacznie wyższa poza rolnictwem, a w ciechanowsko-płockim już dwukrotnie wyższa poza rolnictwem niż w rolnictwie, w warszawskim wschodnim trzykrotnie wyższa, w warszawskim zachodnim czterokrotnie wyższa, a w Warszawie – co jest sprawą oczywistą – niemal wszyscy pracowali poza rolnictwem.

Tabela 8. Liczba osób przeciętnie zatrudnionych w poszczególnych podregionach^{a)} w 2008 r. (bez rolnictwa indywidualnego i mikrofirm) według sektorów

Podregiony	I	II	III		Razem
			rynkowe	nierynkowe	
1. Ciechanowsko-płocki	809	46 606	29 487	33 793	110 695
2. Ostrołęcko-siedlecki	1 131	39 742	22 833	37 774	101 480
3. Radomski	373	32 186	17 559	32 958	83 076
4. Warszawski-wschodni	456	46 318	25 791	30 190	102 755
5. Warszawski-zachodni	1 123	52 658	74 409	29 475	157 665
6. m. st. Warszawa	2 722	230 101	814 377	176 255	1 223 455

^{a)} Obejmuje tylko osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób oraz bez fundacji, stowarzyszeń, partii politycznych, związków zawodowych itp. oraz bez indywidualnego rolnictwa.

Źródło: *Województwo mazowieckie*, US w Warszawie, Warszawa 2009, s. 196–197.

Jak już wcześniej wspomniano, pojęcie „pracujący” różni się od pojęcia „zatrudnieni”. W uproszczeniu można przyjąć, że osoby „zatrudnione” mają zawartą umowę o pracę. Natomiast „pracujący” to zarówno zatrudnieni, jak też pracujący w rolnictwie indywidualnym, na własny rachunek, jak też w szarej strefie, czyli „pracujący” (bez mikrofirm) jest pojęciem szerszym od „zatrudnionych”. Skonfrontujmy zatem dane liczbowe wykazywane przez urzędy statystyczne dotyczące pracujących (tab. 4) i zatrudnionych, co przedstawiono w tab. 8, w której uwzględniono zatrudnienie w poszczególnych podregionach, poza rolnictwem indywidualnym i bez pracujących w mikrofirmach. Biorąc pod uwagę tylko dane z 2008 r., widać, że zatrudnienie w Warszawie znacznie przekraczało liczbę pracujących (o 375,3 tys.), zaś w pozostałych podregionach liczba pracujących była znacznie wyższa od zatrudnienia ze względu na dużą liczbę pracujących w rolnictwie indywidualnym. Jeśli w analizie pominiemy zatrudnienie w rolnictwie indywidualnym, to liczba pracujących od liczby zatrudnionych

w 2008 r. w poszczególnych podregionach była wyższa o następującą liczbę osób:

1. ciechanowsko-płocki	9,0 tys.
2. ostrołęcko-siedlecki	12,4 tys.
3. radomski	12,0 tys.
4. warszawski-wschodni	18,0 tys.
5. warszawski-zachodni	6,8 tys.

Skoro pracujących ujmuje się według faktycznego miejsca pracy, to liczba pracujących w Warszawie powinna pokrywać się z liczbą zatrudnionych, a tymczasem jak wcześniej wspomniano, zatrudnienie przekraczało liczbę pracujących o 375,3 tys., a w pozostałych podregionach sytuacja była odwrotna. Można się zastanawiać, czy błąd tkwi w sposobie ujęcia przez Główny Urząd Statystyczny i Urząd Statystyczny w Warszawie (dane o zatrudnieniu). Jeżeli różnicę między liczbą pracujących i zatrudnionych w 5 podregionach można przyjąć jako dopuszczalną, to jednak w przypadku Warszawy różnica jest zbyt duża i trudna do wyjaśnienia.

Tabela 9. Podmioty gospodarki narodowej w 2008 r. wg liczby pracujących (stan na koniec roku)

Podregiony		0-9	10-49	50-249	250-999	1000 i więcej	Razem
1. Ciechanowsko-płocki	a)	41 427	2 001	378	52	9	43 867
	b)	34 399	615	34	2	-	35 050
	c)	94,4	4,6	0,9	0,1	0,0	100,0
2. Ostrołęcko-siedlecki	a)	53 543	2 020	344	34	9	55 950
	b)	44 972	490	30	-	1	45 493
	c)	95,7	3,7	0,6	0,0	0,0	100
3. Radomski	a)	50 285	1 953	344	38	6	52 626
	b)	42 529	547	38	3	-	43 117
	c)	95,6	3,7	0,7	0,0	0,0	100
4. Warszawski-wschodni	a)	73 724	2 682	462	53	5	76 926
	b)	62 077	814	49	-	1	62 941
	c)	95,8	3,5	0,6	0,1	0,0	100
5. Warszawski-zachodni	a)	91 716	3 313	580	79	15	95 703
	b)	72 927	910	48	6	-	73 891
	c)	95,8	3,5	0,6	0,1	0,0	100
6. m. st. Warszawa	a)	308 138	12 560	2 771	596	217	324 282
	b)	208 372	2 119	106	5	-	210 602
	c)	95,0	3,9	0,8	0,2	0,1	100
Razem województwo:	a)	618 833	24 529	4 879	852	261	649 354
	b)	465 276	5 495	305	16	2	471 094
	c)	95,3	3,8	0,7	0,2	0,0	100

a) 2008 r. ogółem,

b) osoby fizyczne sektora prywatnego,

c) udział poszczególnych firm w liczbie.

Źródło: *Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2009 r.* GUS, Warszawa 2010, s. 56-58.

Wydaje się, że w przypadku Warszawy uwzględniono także zatrudnienie w mikrofirmach, których liczba w 2008 r. wynosiła 308 tys. Gdyby uwzględnić właśnie mikrofirmy i przyjąć, że przeciętnie pracują w nich dwie osoby, to zatrudnienie w poszczególnych podregionach łącznie z rolnictwem indywidualnym przedstawiałoby się następująco:

	w tys.	na tysiąc mieszkańców
1. ciechanowsko-płocki	259,2	415
2. ostrołęcko-siedlecki	312,1	417
3. radomski	248,2	400
4. warszawski-wschodni	290,7	384
5. warszawski-zachodni	391,9	527
6. Warszawa I wersja (zatrudnieni)	1844,3	1079
Warszawa II wersja (pracujący)	1459,2	853

Zaskakuje zbyt duża liczba zarówno zatrudnionych, jak i pracujących w Warszawie. Z obliczeń (I wersja) wynika, że liczba zatrudnionych w Warszawie przekracza liczbę jej mieszkańców, co jest niemożliwe. Również w wypadku liczenia w wersji pracujących liczba ta wydaje się zbyt duża, zarówno w liczbach absolutnych, jak też w odniesieniu do tysiąca mieszkańców. Dotyczy to także zatrudnienia w pozostałych podregionach. Przy tak dużym zatrudnieniu przekraczającym 400 osób na tysiąc mieszkańców nie powinno odczuwać się bezrobocia.

Zatem dane statystyczne nie odzwierciedlają rzeczywistości, która jest bardziej złożona niż przedstawiany stan w sprawozdaniach na konkretny dzień w roku. Stąd też można wyprowadzić wniosek, że dane dotyczące wartości PKB wytwarzane w poszczególnych podregionach są wątpliwe i zawyżane w Warszawie, a zaniżane w podregionach. W rzeczywistości różnica w PKB per capita między Warszawą a podregionem ostrołęcko-siedleckim może być dwuipółkrotna, a nie przeszło czterokrotna, jak to wskazują dane zawarte w tab. 2. Tym bardziej że znaczna część wartości dodanej w podregionach z przewagą ludności wiejskiej nie jest rejestrowana (spożycie wewnątrz gospodarstw domowych i część wytworzonej produkcji i usług). W związku z tym, że PKB tworzony jest głównie w podmiotach gospodarki narodowej (tab. 9) warto tu wskazać różnice, jakie istnieją między analizowanymi podregionami w odniesieniu do 10 tys. mieszkańców, co prezentują poniższe dane¹⁵:

1. ciechanowsko-płocki	703
2. ostrołęcko-siedlecki	748
3. radomski	846

¹⁵ Źródło: Rocznik Statystyczny Województw 2009, GUS, Warszawa 2003, s. 154–155.

4. warszawski-wschodni	1017
5. warszawski-zachodni	1288
6. m. st. Warszawa	1897
razem woj. mazowieckie	1248

Różnica w liczbie podmiotów gospodarczych między podregionem ostrołęcko-siedleckim a Warszawą jest przeszło dwukrotna, przy czym należy pamiętać, iż dane te nie uwzględniają indywidualnych gospodarstw rolnych, których w analizowanych podregionach w 2002 r. było 81 tys. (ostrołęcko-siedleckie) i 14 tys. (Warszawa)¹⁶. Pomijając jednak gospodarstwa rolne, gdzie wytwarza się niewielką wartość PKB, to nieco wyższa wydajność pracy w Warszawie powoduje, że wysokość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Warszawie jest rzeczywiście o wiele wyższa niż w podregionie ostrołęcko-siedleckim, ale należy wątpić w to, że różnice te są aż czterokrotne. Przeczą temu właśnie dane dotyczące podmiotów gospodarki narodowej przypadające na 10 tys. mieszkańców, których – jak już wyżej wspomniano – w Warszawie jest przeszło dwukrotnie więcej niż w podregionie ostrołęcko-siedleckim. Jeżeli będziemy doszukiwać się współzależności między PKB per capita a liczbą podmiotów gospodarki narodowej przypadającą na 10 tys. mieszkańców w województwach, to dane te w zdecydowanej większości pokrywają się¹⁷. Można więc przyjąć, że podobna sytuacja istnieje w woj. mazowieckim, gdzie we wszystkich podregionach udział mikrofirm w ogólnej liczbie podmiotów (tab. 9) przekraczał na ogół 95% (z wyjątkiem podregionu ciechanowsko-płockiego) i gdzie w zdecydowanej większości przeważały podmioty sektora prywatnego osób fizycznych, przy czym w mniejszym stopniu ze względu na pełnione funkcje stołeczne dotyczyło to Warszawy i podregionu warszawskiego zachodniego (gdzie umiejscowionych jest względnie dużo firm kapitału zagranicznego), co prezentują poniższe dane.

Procentowy udział osób fizycznych sektora prywatnego w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej:

1. ciechanowsko-płocki	79,9
2. ostrołęcko-siedlecki	81,3

¹⁶ Por. *Powiaty w Polsce*, GUS, Warszawa 2003, s. 548–550.

¹⁷ Pewien wyjątek stanowi:

1) woj. śląskie, gdzie jest względnie dużo firm zatrudniających więcej niż 1000 osób, stąd PKB per capita jest wyższe niż liczba firm przypadająca na 10 tys. mieszkańców oraz

2) woj. zachodnio-pomorskie (szczecińskie), gdzie PKB jest niższe, a liczba firm przypadająca na 10 tys. mieszkańców jest najwyższa w Polsce. Ze względu na specyfikę województwa jest tu dużo firm małych związanych z obsługą turystów (hotele, handel, gastronomia, transport).

3. radomski	81,9
4. warszawski-wschodni	81,8
5. warszawski-zachodni	77,2
6. m. st. Warszawa	64,8
razem woj. mazowieckie	72,5

Tabela 10. Podmioty gospodarki narodowej w 2008 r. wg sekcji i podregionów (bez rolnictwa indywidualnego)

Sekcje	Ciechanowsko- płocki	Ostrołęcko- siedlecki	Radomski	Warszawski		m. st. Warszawa
				wschodni	zachodni	
1. Rolnictwo, rybactwo, łowiectwo	2244	4088	2079	1407	1918	1539
2. Przemysł	4013	4980	6713	9736	10100	27960
3. Budownictwo	5352	7377	6100	10445	10520	26658
4. Handel i naprawy	14063	17458	19534	24751	32613	86790
5. Hotele i restauracje	938	1170	1142	1735	2345	7274
6. Transport, łączność, gospodarka magazynowa	3186	4425	3490	6083	7985	26470
7. Pośrednictwo finansowe	1505	1789	1689	2531	2887	13164
8. Obsługa nieruchomości	5205	5388	5230	10315	15354	88081
9. Pozostałe*	7361	9275	6649	9923	11981	46346
Razem:	43 867	55 950	52 626	76 926	95 703	324 282
Struktura %						
1. Rolnictwo, rybactwo, łowiectwo	5,1	7,3	4,0	1,8	2,0	0,5
2. Przemysł	9,1	8,9	12,8	12,7	10,6	8,6
3. Budownictwo	12,2	13,2	11,6	13,6	11,0	8,2
4. Handel i naprawy	32,1	31,2	37,1	32,2	34,1	26,8
5. Hotele i restauracje	2,1	2,1	2,2	2,2	2,5	2,2
6. Transport, łączność, gospodarka magazynowa	7,3	7,9	6,6	7,9	8,3	8,2
7. Pośrednictwo finansowe	3,4	3,2	3,2	3,3	3,0	4,0
8. Obsługa nieruchomości	11,9	9,6	9,9	13,4	16,0	27,2
9. Pozostałe*	16,8	16,6	12,6	12,9	12,5	14,3
Razem:	100	100	100	100	100	100

* Obejmuje edukację, administrację publiczną, ochronę zdrowia, gospodarkę komunalną, organizacje, stowarzyszenia, sport, rekreacje, kulturę.

Źródło: *Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy*, US, Warszawa 2009, s. 450–463.

Istotną sprawą jest jaką działalność prowadzą podmioty. Otóż najwięcej jest takich firm w podregionie ostrołęcko-siedleckim, jak i w pozostałych (z wyjątkiem Warszawy), które zajmują się handlem i naprawami (tab. 10). Na drugim miejscu w omawianym podregionie są firmy pozostałe zajmujące się edukacją, ochroną zdrowia, sportem, rekreacją i nieco mniej firm zajmuje się budownictwem i jeszcze mniej obsługą nieruchomości, następnie działalnością przemysłową i transportem. W Warszawie natomiast najwięcej firm zajmuje się obsługą nieruchomości i nieco tylko mniej handlem. Tymi dwiema formami działalności zajmuje się 54% podmiotów, podczas gdy w podregionie ostrołęcko-siedleckim 40,8%.

W podregionie ostrołęcko-siedleckim jest także (największy ze wszystkich podregionów woj. mazowieckiego) stosunkowo duży udział firm zajmujących się obsługą rolnictwa, podczas gdy w Warszawie i w dwóch podregionach podwarszawskich takich firm jest bardzo mało. Jeżeli liczbę podmiotów gospodarczych zajmujących się handlem, obsługą nieruchomości i pośrednictwem finansowym odniesiemy do 10 tys. mieszkańców, to okazuje się, że w tym zakresie przoduje Warszawa i podregiony podwarszawskie, a w pozostałych 3 podregionach natężenie jest podobne (z wyjątkiem podregionu radomskiego w zakresie handlu), co przedstawiają poniższe dane:

	handel	nieruchomości	pośrednictwo finansowe
1. ciechanowsko-płocki	225	83	24
2. ostrołęcko-siedlecki	233	72	24
3. radomski	315	84	27
4. warszawski-wschodni	327	136	33
5. warszawski-zachodni	439	207	39
6. Warszawa	508	515	77

Na uwagę zasługuje też podregion warszawski zachodni, gdzie jest o wiele więcej firm niż w podregionie warszawskim wschodnim. W Warszawie w odniesieniu do 10 tys. mieszkańców firm zajmujących się handlem i naprawami jest przeszło dwukrotnie więcej niż w podregionie ostrołęcko-siedleckim, firm obsługujących nieruchomości nawet siedmiokrotnie więcej, a zajmujących się pośrednictwem finansowym trzykrotnie więcej. Tak duże nasilenie występowania firm w Warszawie powoduje niepełne wykorzystanie ich potencjału oraz wpływa na obniżenie wydajności pracy, a tym samym na poziom tworzenia PKB.

Tabela 11. Wartość brutto środków trwałych na koniec 2008 r. wg podregionów i wybranych sekcji w przedsiębiorstwach* przypadająca na jeden podmiot w zł

Podregiony	Handel i naprawy	Pośrednictwo finansowe	Obsługa nieruchomości	Ogółem
1. Ciechanowsko-płocki	67656	56509	374956	620450
2. Ostrołęcko-siedlecki	49008	40458	154449	211370
3. Radomski	29076	24058	240964	237390
4. Warszawski-wschodni	45277	36318	164833	159920
5. Warszawski-zachodni	170590	65834	286840	416560
6. m. st. Warszawa	254932	1225450	460740	638240
Województwo razem:	159754	70490	391522	478440

* bez mikrofilm.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w: *Województwo Mazowieckie 2009*, US w Warszawie, s. 431–433 oraz w tab. 10 niniejszego opracowania.

Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach¹⁸ w przeliczeniu na jedną firmę kształtowała się na koniec 2008 r. od 159 920 zł w podregionie radomskim i nieco więcej w podregionie ostrołęcko-siedleckim do 638 240 zł w podregionie Warszawa i niewiele mniej w podregionie ciechanowsko-płockim¹⁹ (tab. 11). Czyli różnica w wartości środków trwałych przypadających na jedną firmę między regionem ostrołęcko-siedleckim a podregionem Warszawa była trzykrotna, przy czym w pośrednictwie finansowym była aż trzydziestokrotnie wyższa. Jeżeli uwzględnimy jeszcze różnice występujące w poziomie wykształcenia ludności między tymi podregionami [Rakowska, Rakowski 2009], łatwiej jest wyjaśnić różnice występujące w wysokości PKB przypadającej na jednego mieszkańca. Oczywiście istnieje wiele innych jeszcze przyczyn rzutujących na to, że wartość wytworzonego PKB w podregionie ostrołęcko-siedleckim jest znacznie niższa aniżeli w Warszawie i w jej strefie podmiejskiej. Czy w najbliższych 10 czy 20 latach różnice te będą się zmniejszać? Wątpliwe. Należy się spodziewać, że tak w woj. mazowieckim, jak i w wielu innych zachodził będzie dalszy proces peryferyzacji i marginalizacji obszarów pozame-

¹⁸ Bez uwzględnienia wartości środków trwałych w mikrofilmach.

¹⁹ W przeliczeniu na jeden podmiot gospodarki narodowej wartość środków trwałych odnieszona do wszystkich firm, a więc także z uwzględnieniem mikrofirm mimo tego, że w wartości środków trwałych przedsiębiorstw nie uwzględnia się wartości środków trwałych pozostających w dyspozycji mikrofirm (patrz *Województwo mazowieckie 2009 r.*, s. 431).

tropolitalnych²⁰. Przemawia za tym koncepcja tworzenia regionów metropolitalnych lansowana przez Unię Metropolii Polskich²¹. Czy nie należałoby powołać Unię podregionów peryferyjnych jako przeciwwagę Unii Metropolitalnych, tym bardziej że jej przedstawiciele domagają się zniesienia tzw. podatku „Janosikowego”. Jak wobec takich inicjatyw ma przebiegać realizacja strategii zrównoważonego rozwoju woj. mazowieckiego w przyszłości? Czy będzie następować dalsza koncentracja miejsc pracy w Warszawie i w jej najbliższej strefie i peryferyzacja 3 podregionów, czy też przeważy koncepcja przestrzennego rozwoju zrównoważonego?

Zakończenie

Nawiązując do pytania sformułowanego we wstępie referatu, trzeba jednoznacznie stwierdzić, iż zarówno założenia planu przestrzennego zagospodarowania, jak i planu strategicznego – zakładającego wyrównanie różnic przestrzennych w rozwoju woj. mazowieckiego – nie są realizowane. Powodów jest wiele, ale jednym z nich i może najważniejszym jest, aby „Mazowsze było konkurencyjnym regionem w układzie europejskim i globalnym” (Struzik 2007, s. 193). Tak więc nowe wyzwania i przyjęcie koncepcji polityki neoliberalnej zmuszają władze do uznania, iż wyższe efekty ekonomiczne uzyska się w przypadku gospodarki wolnorynkowej, a więc bez interwencjonizmu władzy państwowej. To interesy kapitału będą decydować o przestrzennym rozmieszczeniu firm i tym samym miejsc pracy. Problem jednak tkwi w tym, kto z tych efektów ekonomicznych będzie korzystał w największym stopniu. Państwo polskie, firmy rodzime czy firmy z przewagą kapitału zagranicznego. Nie ma dowodów naukowych na to, że 100 dolarów zainwestowanych w metropoliach da większy przyrost PKB niż w ośrodkach pozametropolitalnych. Takie założenie jest sprzeczne z teorią progową B. Malisza²². Z przestrzennej koncentracji ludności, produkcji i usług niewątpliwie korzyści ekonomiczne odnosi wiele podmiotów gospodarczych, ponieważ nie partycypują one w nakładach związanych z infrastrukturą, którą finansuje państwo i samorządy. Właśnie dostępność do zróżnicowanego rynku i do infrastruktury w metropoliach, która umożliwi

²⁰ D. Piotrowski, W. Rakowski, 2005, *Wizje i możliwości rozwoju regionu w świetle Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego*, w: Rakowski W. (red.), *Procesy dostosowawcze województwa mazowieckiego do nowych warunków otoczenia*, WSRL, Żyrardów.

²¹ P. Adamowicz, 2010, *Potrzebne zmiany na administracyjnej mapie*, „Rzeczpospolita” z dnia 21.07.

²² B. Malisz, 1963, *Ekonomika kształtowania miast*, „Studia” KPZK PAN, tom IV, Warszawa.

szybkie dotarcie do innych metropolii i korzystanie z przepływu strumieni informacji stamtąd płynących powoduje, że firmy upatrują w metropoliach osiągnięcia korzyści wielkiej skali, nie bacząc na ujemne konsekwencje procesu koncentracji, które ponosi społeczeństwo. Firmy starają się znaczną część ponoszonych kosztów przerzucić na państwo, samorządy i na mieszkańców (czasochłonne i uciążliwe koszty podróży do pracy, utrudniony dostęp do wolnej przestrzeni). Duże firmy, uczestnicząc w kosztach badań, dysponując ogromnym kapitałem, są w stanie podporządkować swoim interesom polityków, media, a nawet naukę i wpływać na lansowanie takich idei, które wspierają ich ekspansję. To w interesie wielkiego kapitału następuje dalsza koncentracja przestrzenna sił wytwórczych. Do sprawujących władzę w Polsce nie docierała i nadal nie dociera myśl wyrażona przez E. Todda, że „neoliberalna, ślepa wiara, że rynek wszystko ureguje jest już martwa. Państwo jednak, jakkolwiek pozornie aktywne jak za dobrych czasów centrolewicowych po II wojnie, nie służy interesom ogółu, lecz ludziom wysoko postawionym”²³, a więc cechuje się nierównością w sensie społecznym i przestrzennym. Czy można tym procesom się przeciwstawiać? Można, ale nie wiele to da, wszak kapitał finansowy rządzi światem, a większym kapitałem finansowym i intelektualnym dysponują metropolie. Powiększają te kapitały poprzez przepływy zewnętrzne, w tym z terenów słabiej rozwiniętych²⁴.

Stąd należy sądzić, iż różnic w poziomie rozwoju gospodarczego między 3 podregionami peryferyjnie usytuowanymi względem Warszawy w perspektywie kilkudziesięciu lat nie da się zmniejszyć. Warszawa dysponując silnym potencjałem będzie głównie pobudzać do rozwoju podregiony z nią sąsiadujące. Między Warszawą a pozostałymi podregionami występują duże różnice w dochodach ogółem i własnych przypadające na 1 mieszkańca, co dla 2008 r. ilustrują następujące dane²⁵:

	ogółem	własne
ciechanowsko-płocki	3954	1871
ostrołęcko-siedlecki	3632	1435
radomski	4085	1697

²³ M. Podstawski, 2010, *Rola Niemiec w Europie Środkowej*, „Realia i co dalej”, czerwiec, nr 3 (18) s. 118.

²⁴ W. Rakowski, 2005, *Potencjał intelektualny województwa mazowieckiego i jego wykorzystanie*, w: W. Rakowski (red.), *Procesy dostosowawcze województwa mazowieckiego do nowych warunków otoczenia*, Wyższa Szkoła Rozwoju Lokalnego, Żyrardów oraz T. Sałański, 2009, *Poziom wykształcenia ludności jako czynnik rozwoju regionalnego na przykładzie województwa mazowieckiego*, „Mazowsze. Studia Regionalne”, nr 2, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie.

²⁵ *Województwo mazowieckie*, op.cit., s. 408–413 i 422.

warszawski-wschodni	3098	1792
warszawski-zachodni	3835	2636
m. st. Warszawa	6005	5171

Dochody własne zapewniające samodzielność finansową samorządom są w Warszawie przeszło trzykrotnie wyższe niż w podregionie ostrołęcko-siedleckim i prawie dwukrotnie wyższe niż w podregionie warszawskim-zachodnim. Z kolei dochody własne pozwalają więcej środków przeznaczać na cele inwestycyjne i więcej też pozyskiwać funduszy unijnych. I tak w Warszawie na 1 mieszkańca w 2008 r. przeznaczono na cele inwestycyjne 1222 zł, zaś w podregionie ostrołęcko-siedleckim 781 zł²⁶. Jeżeli uwzględnimy ten fakt, że różnice te istnieją od wielu lat, zrozumiałe stają się różnice w zagospodarowaniu przestrzennym. Do tego dochodzą większe wydatki przedsiębiorstw w Warszawie na środki trwałe oraz środki wojewódzkie i z budżetu państwa przeznaczane na przykład na budowę metra, szkół wyższych, instytutów badawczych. Infrastruktura z kolei przyciąga nowe inwestycje i staje się stymulatorem dalszego rozwoju i koncentracji sił wytwórczych, które zgodnie z teorią centrum i peryferie mogą (ale nie muszą) pobudzać rozwój peryferii²⁷, o ile to leżeć będzie w interesie metropolii. Tak więc rozwój podregionu ostrołęckiego zależeć będzie głównie od bodźców płynących z Warszawy i jej strefy podmiejskiej oraz ich umiejętnego wykorzystania przez władze samorządowe gminne i powiatowe. Na koniec można sformułować pytanie, czy rzeczywiście w interesie władz samej Warszawy i jej mieszkańców leży rozwój gospodarczy terenów uznawanych za słabo rozwinięte?

Literatura

1. Adamowicz P., 2010, Potrzebne zmiany na administracyjnej mapie, „Rzeczpospolita” z dnia 21.07.
2. Malisz B., 1963, *Ekonomika kształtowania miast*, „Studia” KPZK PAN, tom IV, Warszawa.
3. Piotrowski D., 2004, *Rozwój peryferyjnego ośrodka o znaczeniu regionalnym a zmiany struktur funkcjonalno-przestrzennych na przykładzie Suwałk*, Wyższa Szkoła Rozwoju Lokalnego, Żyrardów.

²⁶ Łącznie wydatki gmin i powiatów.

²⁷ D. Piotrowski, 2004, *Rozwój peryferyjnego ośrodka o znaczeniu regionalnym a zmiany struktur funkcjonalno-przestrzennych na przykładzie Suwałk*, Wyższa Szkoła Rozwoju Lokalnego, Żyrardów.

4. Piotrowski D., Rakowski W., 2005, Wizje i możliwości rozwoju regionu w świetle Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego, w: Rakowski W. (red.), *Procesy dostosowawcze województwa mazowieckiego do nowych warunków otoczenia*, WSRL, Żyrardów.
5. Podstawski M., 2010, Rola Niemiec w Europie Środkowej, „*Realia i co dalej*”, czerwiec, nr 3(18).
6. Rakowski W., 2005, Potencjał intelektualny województwa mazowieckiego i jego wykorzystanie, w: Rakowski W. (red.), *Procesy dostosowawcze województwa mazowieckiego do nowych warunków otoczenia*, Wyższa Szkoła Rozwoju Lokalnego, Żyrardów.
7. Sałański T., 2009, Poziom wykształcenia ludności jako czynnik rozwoju regionalnego na przykładzie województwa mazowieckiego, „*Mazowsze. Studia Regionalne*”, nr 2, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie.

Subregions of the Masovian voivodeship in an idea of a well balanced development of the Masovian voivodeship

Summary

In this article by a well balanced development one can treat a state tendency to equalisation of interregional differences in a level of social-economic development. The author tries to prove, that there is not realised one of the basic assumptions of a region strategic plan, namely the differences equalisation in a level between Warsaw and peripheral subregions (nuts 3) of the Masovian voivodeship.

In the years 1999–2007 appeared a marked deepening of differences in a development level between Warsaw and other 5 subregions. The author talks over the following objects:

- subregional differences in a GDP rate in the years 1999–2007,
- a creation structure of a gross added value,
- gross added value falling to one working person,
- employment structure in subregions,
- factors which have an influence upon a differentiation height of GDP in the Masovian voivodeship.